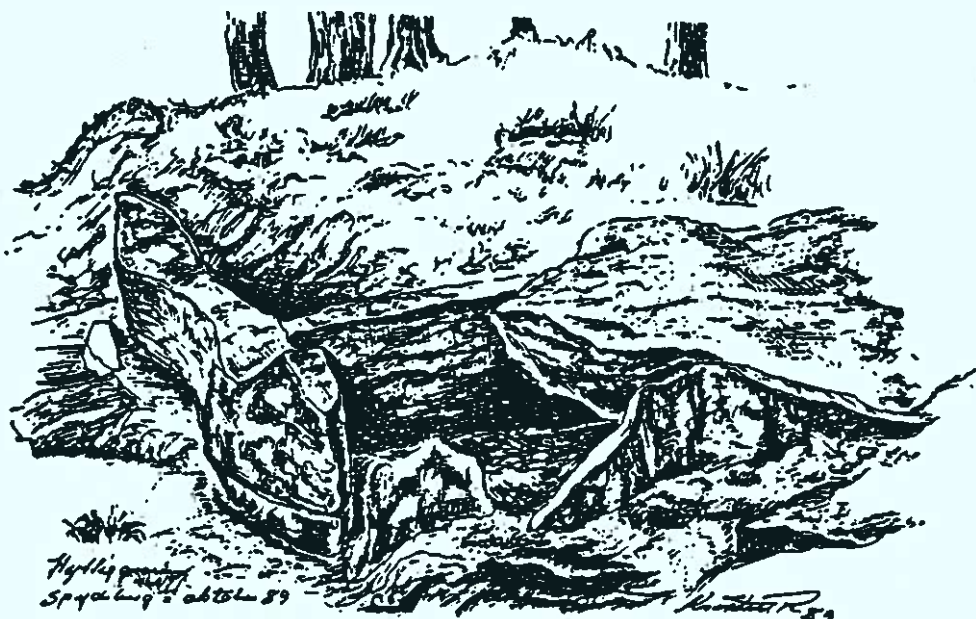

KULTURMINNEVERN I SPYDEBERG

Kommunedelplan for kulturminnevern

1995 - 2007

 Miljøkommunen!
SPYDEBERG

FORORD

Spydeberg kommune har en rekke kulturminner fra ulike tidsepoker. De eldste funnene stammer fra Fosnakulturen, 9-10-000 år gamle i Holstein-Mulerudområdet.

Kommunen har i løpet av de senere år i samarbeid med lag/foreninger restaurert en rekke kulturminner. Dette sammen med andre forhold har skapt en forståelse for kulturminnevernets viktige funksjon i forhold til å skape identitet og forståelse for vår fortid.

Kommunedelplanen som nå er utarbeidet tar for seg prioriterte satsningsområder/ tiltak for de kulturminnene vi har i bygda vår.

Planen er revidert etter at en plan for kulturminne,- natur, landskapsvern og friluftsliv ble lagt ut til høring. Kulturminneverndelen er nå blitt et eget planforslag. Planforslaget er revidert i henhold til en rekke uttalelser/merknader som kom inn i forbindelse med høringen.

Kommunen vil med dette takke de innbyggerne og lag/foreninger som daglig arbeider med kulturminnevern i bygda vår. Deres bidrag til planen har vært stort og nødvendig for planens oppbygning.

Spydeberg den 22.02.1995

Ragnhild Lien
Ragnhild Lien
Miljøvernrådgiver

INNHold

1. Innledning	Side 1
2. Overordnet målsetting	Side 2
3. Fornminner	Side 2
4. Kulturminner fra nyere tid	Side 4
5. Kulturhistoriske enkeltstående bygninger	Side 7
6. Husmannsplasser	Side 11
7. Kulturhistoriske bygningsmiljøer	Side 13
8. Museumsdrift	Side 15
9. Private samlinger/ lokalhistorisk arbeid	Side 16

1. INNLEDNING

1.1 Formålet med planarbeidet

Denne planen er ment som et overordnet styringsverktøy innenfor kulturminnevern i Spydeberg kommune. Kommunedelplanen er viktig for at man har strategier og målsettinger for forvaltningen av alle kulturminnene i årene framover.

Kulturminnevern er viktig for å bevare spor fra generasjoner før oss, samtidig som dette skaper identitet og kulturhistorisk forankring for vår generasjon.

1.2 Planstatus

Planen er framlagt som en kommunedelplan i samsvar med plan- og bygningslovens § 20. Dette medfører at planen må vedtas av kommunestyret og kunngjøres i samsvar med plan- og bygningslovens bestemmelser. Planen vil inngå som en del av helse- og miljøvernplanen for Spydeberg kommune. Planen vil også inngå i forbindelse med rulleringen av kommuneplanen 1995/96.

1.3 Forholdet til tidligere vedtatte målsettinger

Kommuneplanen 1990-2010

Kommunens overordnede visjon er miljøkommunen Spydeberg. Visjonen skal oppfattes som et langsiktig, overordnet mål og være retningsgivende for all utvikling innenfor Spydebergs grenser. Videre er det en forutsetning at planen skal forplikte innenfor arealplanleggingen.

Fremtidsvisjonen innenfor natur- og miljøvern er at denne skal være i økologisk balanse.

Kommuneplanens arealdel forutsetter at bl.a. at miljøtenkning skal prege all arealplanlegging. Videre er det i bestemmelsene til arealdelen fastsatt at bebyggelse ikke må plasseres i konflikt med naturverninteresser, kulturminner, friluftsliv og landskapshensyn.

Det er også vedtatt at vår stedlige tradisjon og kulturarv bør prege vår byggeskikk og utvikling av bomiljøer.

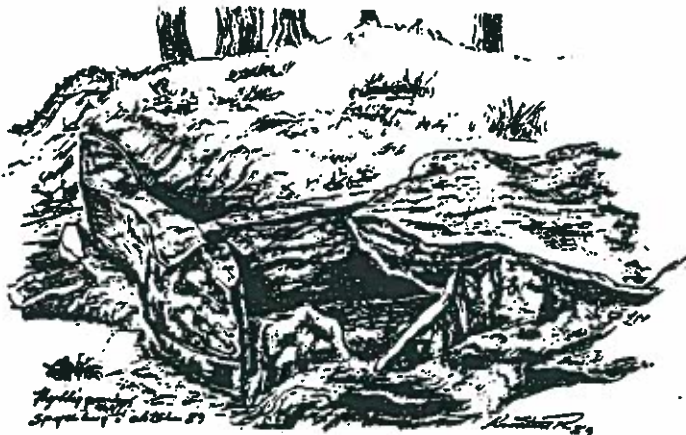
2. OVERORDNET MÅLSETTING

Spydeberg kommunes kulturminner av ulike slag skal bevares for kommende generasjoner og være verdiskapende i bygda. De skal synliggjøres bedre, slik at de blir en aktiv ressurs for Spydebergs befolkning og øker turismen til kommunen.

3. FORNMINNER

3.1 Beskrivelse av satsningsområdet

Spydeberg har mange fornminner som er spesielle og har høy verdi. De fleste fornminnene er rundgraver/rundrøyser. Det mest kjente og spesielle fornminnet i bygda er Hylligrava - en hellekiste som vitner om Megalitkulturens nordligste utbredelse.

Det er følgende fordeling på registrerte fornminner:

Gravhaug:	110
Gravrøys:	65
Bygdeborg:	4
Hulvei:	2
Andre fornminner:	4

Et fornminne er pr definisjon et kulturminne fra oldtid og middelalder, dvs før 1537. *Alle fornminner er i henhold til kulturminneloven fredet.*

Forvaltningen av fornminnene er etter loven fylkeskommunens ansvar.

Generelt er det dårlig oppmerking og tilgjengelighet til de forskjellige fornminnene. Informasjonsdelen er også meget dårlig. Denne delen er derfor nødvendig å bedre. Det vil derfor være nødvendig å velge ut enkelte fornminner som man ønsker tilrettelagt for befolkningen.

Følgende kriterier legges til grunn for utvelgelsen lokalt: (uprioritert rekkefølge)

- tilstand fornminne
- omgivelsene
- beliggenhet
- vegetasjon
- inntrykk av fornminnet
- tilgjengelighet
- mangfold
- skjeldenhet

Spydeberg kommune prioriterer følgende fornminner for informasjon/skjøtsel og tilrettelegging for almenheten:

Eldre steinalder (10.000- 4000 f Kr.)

- * Holstein- Mulerudområdet. Rike flintfunn fra kanskje 9-10.000 år gamle strandboplasser, (Fosnakulturen)
- * Haugland. Boplass fra eldre steinalder, rikelig med flintfunn.
- * Vrangen - Skogen - Haltorp. Kanskje landets rikeste funn fra Nøstvedt-kulturen, eldre steinalder. Ca. 7000 år gamle strandboplasser.

Yngre steinalder (4000- 1800 f. Kr.)

- * Hylligrava. Hellekiste, ca 3.500 år gammel. Verdens nordligste funn av Megalitikulturen.

Bronsealder (1800- 500 f.Kr)

- * Skimtefjell, Lysefjell, Voien
- * Torudåsen
- * Røysås, Heli

Eldre jernalder (500 f.Kr- 10 f.Kr.)

- * Tvistein, nord for Dragonvn. Forhistorisk gårdsanlegg.

Yngre jernalder - Vikingtid

- * Slottsåsen, bygdeborg

- * Vardåsen, bygdeborg
- * Spydeberg bygdetun, mange gravhauger, ca 1500 år.
- * Åkerspor, Hylliåsen
- * Boplasser, Hylliåsen

3.2 Mål

Fornminnene skal bevares for kommende generasjoner. Informasjon, skjøtsel og tilgjengelighet til de prioriterte fornminner skal prioriteres.

3.3 Tiltak

- Utarbeide skjøtelsesplaner
- Utarbeide skilt
- Bedre tilgjengeligheten der dette trengs.
- Undersøkelser og utgravinger i terrenget i prioritert rekkefølge:
 1. Utgravinger av rester etter gravhauger på dyrka mark, Skulberg nedre.
 2. Arkeologisk kartlegging av Hylliåsen-området.
 3. Arkeologisk kartlegging av Holstein-Mulerudområdet.
- Utarbeide pedagogisk opplegg for Hylliåsen og Holstein-Mulerud.
- Gjennom kommunal saksbehandling skal det sikres at ingen fornminner skades eller ødelegges.

3.4 Ansvar

- Hovedansvar: Østfold Fylkeskommune, fylkeskonservatoren
- Andre medvirkende: Programansvarlig for kulturminnevern
Teknisk etat

4. KULTURMINNER FRA NYERE TID

4.1 Beskrivelse av satsningsområdet

Spydeberg har uvanlig mange spor etter menneskelig aktivitet helt fra siste istid og fram til i dag. Kulturminner fra nyere tid er pr definisjon kulturminner yngre enn år 1537.

Disse kulturminnene har ingen automatisk fredning, slik at ansvaret for eventuell bevaring ligger hos grunneierne og kommunestyret.

I løpet av 1992 og spesielt 1993 er mange av de nyere kulturminnene restaurert ved hjelp av statlig og kommunalt initiativ. Fylkeskonservatoren og Fylkesmannens miljøvernnavdeling har støttet mange av prosjektene. Spydeberg

historielag og Lions er og har vært viktige støttepartnere for bevaring av nyere kulturminner.

Det synes viktig at man også for dette området søker å prioritere hvilke områder/anlegg man ønsker å restaurere.

Ut fra kriterier som særegenhet, alder, identitet, sammenknytningseffekt, tilstand, beliggenhet og tilgjengelighet er følgende områder valgt ut:

- * Onstadsund- Sundmuren. Slagsted fra 1716. Restaurert i 1993.
- * Spydeberg kraftstasjon med nærliggende område langs Smalelva. Rester etter gammel industrivirksomhet. Spydeberg kraftstasjon fra 1911. Kraftstasjonen med nærliggende området ble restaurert 1993/94.
- * Festningsanleggene langs Nordre Skoro, Søndre Skoro, Bowim, Fossum og Grååsen. Restaurering utført i 1992/93.
- * Fossum bru, ny bru oppført i 1992, lik den gamle fra 1856.
- * Kirke- og kirkestedene Spydeberg, Hovin og Heli. Se under bevaringsverdige bygninger!
- * Kraftstasjonsanleggene Solbergfoss og Kykkelsrud, flotte anlegg med stor kulturhistorisk verdi og turistattraksjon.
- * Gamle Kongevei - " Sundveien", ble restaurert i 1993.
- * Kirkerud bru ble restaurert i 1994.
- * Oppgangsgaga på Sagbakken. Spydeberg historielag. Restaureringsarbeidet godt igang.
- * Galtebo panserrom. Se forøvrig private samlinger.
- * Mariakilden, opprenskning i 1993.
- * Gammel ferdselsåre, Rideveien over Lysefjell. En av de eldre veifar i bygda. Rideveien merket av Historielaget i 1987. Ny merking må til.
- * Gammel ferdselsåre, Skogen- Kirkerudbrua, er en av hovedveiene fra 1826. Fremdeles inntakt. Gruslagt.
- * Gammel ferdselsåre,- Skiptvetveien- Spydeberg kirke. Veien er inntakt. Gruslagt. Resterende del er veien pløyd opp.

- * Gammel ferdssåre med hulvei, Løvestad til Haugen i Hobøl. Deler er dyrka mark. Myrvold-Ekeberg
- * Gammel ferdssåre, Solbergfoss - Holm. Inntakt grusvei fra 1845.
- * Gammel ferdssåre Eikeberg - Lund
- * Gammel ferdssåre, Buertoppen - Spydeberg kirke. Deler av veien er pløyd opp. Knyttes sammen med Lundsåsen med ny gangvei.
- * Gammel ferdssåre Hovin bro - Hovs plass - Tomter kirke/vegger. Inntakt grusvei.

Se forøvrig under kap. kulturhistoriske bygningsmiljøer.

4.2 Mål

De nyere kulturminnene skal bevares for kommende generasjoner med sikte på å skape forståelse for vår identitet og historie, samt fremme bruken av disse og andre verdifulle elementer i bygda.

4.3 Tiltak

- Tilbakeføre/restaurere de deler av nevnte veifar som ikke er inntakt eller i brukbar stand.
- Bevare de nevnte veier gruslagt.
- Bedre informasjonen og skiltingen.
- Foreta skjøtsel og vedlikehold av de restaurerte kulturminnene.
- Vurdere regulering av de nevnte traseer som ikke er inntakt med formål å sikre veien for almenheten.

4.4 Ansvar

- Hovedansvar: Programansvarlig for kulturminnevern.
- Andre medvirkende: Teknisk etat, Fylkeskultursjefen.

5. KULTURHISTORISKE ENKELTSTÅENDE BYGNINGER

5.1 Beskrivelse av satsningsområdet

Gamle bygnings- og kulturmiljøer har utviklet seg gjennom generasjoner og over århundrer. Det stedlige særpreg forteller oss om lokale forutsetninger i landskap, klima, byggematerialer og herav tidligere tiders byggeskikk.

I Spydeberg har det fra gammel tid vært oppført mange særegne bygninger som idag har bevaringsverdi. De fleste av disse ble registrert i 1982-84 (av T. Nesje og S. Liverud) og dannet da SEFRAK-registeret.

På 1600-tallet er det kjent over 130 grunngårder i kommunen, og iflg. en bosettingsoversikt av 1865, var det 203 selveiende bønder og 171 husmenn. Det er i det alt vesentlige på gårdsbruk at en idag finner de registrerte bevaringsverdige bygninger. Noen danner flotte gårdstun som med sitt miljø og historie skaper stor betydning for bygningenes bevaringsverdi.

Til enkelte av gårdene hører også gamle husmannsplasser, men på disse er det idag ikke mange bygninger igjen.

Det er dessverre en kjennsgjerning at manglende vedlikehold/restaurering over tid gjør at mange bygninger går tapt. Til en viss grad vil dette også gjelde bygninger som har gjennomgått uheldige ombygginger eller lite gjennomtenkte restaureringer.

Grunneiernes bevisstgjøring over den ressurs og over den spesielle verdi nettopp deres bygning har er kanskje det viktigste tiltaket kommunen kan sette inn for å bevare byggeskikken i kommunen.

Registreringer utført idag viser heldigvis at en del bygninger, som ut fra ulike kriterier, vil kunne fremstå som bevaringsverdige. Av de bygninger en har valgt å presentere her, har en ikke tatt stilling til graden av verneverdi, (hverken som egenverdi eller som del av miljø). Disse bygninger varierer også en del med hensyn til tilstand, (vedlikehold, restaurering, originalitet mv.)

Ut fra følgende kriterier har man valgt ut bygninger som ut i fra Spydeberg forhold har spesiell interesse:

- Kulturhistorisk representativitet
- Sjeldenhet
- Opprinnelighet
- Symbolverdi
- Del av større sammenheng/miljøverdi
- Tilgjengelighet - pedagogisk verdi
- Teknisk tilstand

SKØYEN, 5/1

Hovedbygning oppført etter brann i 1669, eid av dansk kongen 1681- 87, derav kalt "kongens gård". Han overdro gården til ob.lit. Følkerson som takk for innsatsen i Gyldenløve-feiden.

Sorenskrivergård 1634-63 er tidligere arrestlokale. Bygningen ble påbygd/ ombygd i 1813, restaurert i 1976 og senere tømret. Denne sammen med andre godt vedlikeholdte bygninger, bl.a. stabbur fra 1864, danner et flott gårdstun. Skøyen er forøvrig et vin navn, noe som også bekrefter at gården er gammel.

HOVIND N, 103/1

Hovedbygning ble oppført i 1770, restaurert i 1925-37. Bygningen er gammel med utseende etter datidens byggeskikk.

Hovin Nordre. Lå ved gamle Kongeval. Skjenkebevilgning. Brenneriet lå ved Smalelva. Skjenkingen foregikk gjennom en glugge i vegg t.v. Hovedbygning oppført i 1770. (bilde fra arkiv)

BJABERG, 56/1

Hovedbygning ble oppført 1772 og er idag delvis restaurert. Bygningen har vært gammel skysstasjon med skjenkeløve for brennevin i forbindelse med restaurering av Spydeberg kirke.

BERGER, 78/1

Hovedbygning ble oppført på 1700- tallet, og er en av Spydebergs eldste bygninger. Restaurert i perioden 1942-50.

Stabbur på gården ble også oppført på 1700-tallet.

HOVIND S, 104/1

Hovedbygning ble oppført 1770 og restaurert og påbygd 1981-82 med bryggerhus fra 1770-tallet. Bygningene er inntegnet på militært kart av 1775. Eiendommen er forøvrig kjent i forbindelse med Karl XII;s felttog over Onstadsund.

GALTEBO, 95/2

Hovedbygning oppført i 1776, tilbygg og ombygget etter brann 1926. Bygningen inneholder et ildsikkert rom, kalt "panserkjeller" som idag er våpenmuseum.

KJOS, 54/1

Hovedbygning oppført 1773, tilbygg inng.parti 1982, restaurert.

MØRK S, 48/1

Hovedbygning er oppført 1869 ombygd og restaurert i 1935 og senere. Bygningen ble benyttet som aldershjem 1892-1975 og har også vært behandlingssted for narkomane. Bygningene på gården, bl.a et stabbur fra 1882 danner et flott tun.

Enga (1750), Espenes (1723), Bunes (1780-90), Fossen (1750), Havnedalen (1723) og Sagstua (1811). Påbygd senere.

EIKEBERG, 1/4

Hovedbygning ble oppført tidlig på 1800-tallet, påbygd og restaurert i 1955 og senere. Bygningen var i 1870-80 lensmannsgård.

Til det fine gårdstunet hører også et stabbur fra tidlig 1800-tallet og et bryggerhus oppført i 1738 som ble restaurert i 1982.

HOVIENGA, 33/7

Oppført i 1860, påbygd veranda og inngangsparti i ca. 1980. Bygningen var tidligere benyttet til skole i perioden 1860-1922.

Til eiendommen hører et stabbur som er flyttet dit i 1853.

AMUNDRUD, 61/1

Hovedbygning ble oppført på 1700- tallet. Årstallet 1770 er funnet innhogd i veggen. Påbygd kjøkkeninngang.

SOLBERG, 84/2

Hovedbygning ble oppført ca. 1700

MOEN, 96/1

Hovedbygning ble oppført på 1500- tallet, påbygget og restaurert i 1885..

På eiendommen ligger et bryggerhus som ble oppført på 1500- tallet, stabbur fra ca. 1850 og en gammel kjone.

Alle bygninger på gården er restaurert ferdig i 1992 , det samme gjelder utomhusanlegget. Eiendommen fremstår idag som praktfull og ble tildelt Spydeberg kommunes byggeskikkpris i 1993.

MOEN 96/1

Arbeiderbolig Frydenlund.

SKULBERG S, 11/2

Hovedbygning ble oppført slutten av 1700- tallet. Påbygg 1839.

Stabbur ble oppført sannsynligvis 1790- årene, er restaurert.

Bygningen har vært kornlager i Hobøl (etter kgl. forordring om kornmagasiner), flyttet til Skulberg ca. 1850.

SØLVBERG N, 24/3

Hovedbygning ble oppført i ca. 1750, restaurert.

Stabbur oppført ca. 1800, restaurert.

SUNDBY, 46/1

Tidligere bryggerhus ble oppført på 1700- tallet, trolig noe ombygd. Tidligere lensmann Grundt (d.1866) bodde her mens det var arrestlokale i kjelleren.

ALVUM, 116/1

Tidligere hovedbygning ble oppført på 1700- tallet. Restaurering nødvendig.

VRANGEN, 123/3

Sidebygning som ble oppført ca. 1750.

Ble bygd som såkalt "jentesete" til Heli s.

MJØLKEBERG, 126/2

Stabbur ble oppført i 1611 (årstall innhugget i bygn.)

KÅTORP, 94/1

Bryggerhus ble oppført i 1750, restaurert. Stabburet ble oppført i 1764, delvis restaurert.

TANGEN, 65/1

Sidebygning ble trolig oppført ca 1790. Orginal bygning står, men trenger restaurering.

BØHLER, 13/1

Komplett gammelt gårdsanlegg.

LØKEN LILLE

Sommerfjøs

SØR-HYLLI, 10/4

Sommerfjøs

5.2 Mål

Særpreget ved bevaringsverdige bygninger og bygningsmiljøer skal bevares for kommende generasjoner.

5.3 Tiltak

- Utstrakt samarbeid med grunneiere, Fylkeskonservator og historielag.
- Påvirke grunneiere til riktig vedlikeholds- og restaureringsarbeide på bygningene.
- Kommunens tekniske etat/bygningsrådet og arkitekter bør rettlede eier ved alle påtenkte byggearbeider og sammen søke samarbeid med Fylkeskonservator og historielag.
- Utarbeide info- materiell om mulige tilskudds- og låneordninger.

5.4 Ansvar

- Hovedansvar: Teknisk etat
- Andre medvirkende: Programansvarlig for kulturminnevern, Fylkeskultursjefen, landbruksavd.

6. HUSMANNSPLASSER

6.1 Beskrivelse av satsningsområdet

Husmannsplassene vokste fram på 1600-1700 bl.a på grunn av et befolkningsoverskudd i Norge. Den som ikke hadde rett til egen gård hadde som regel ingen annen mulighet enn å rydde seg en husmannsplass. En husmann hadde i regelen selvstendig husstand. Skatteforordningen av 1670 bestemte at husmannsplassen ikke skulle skilles ut som egne matrikulerte bruk, men føres inn under gården som bonden betalte skatt for. I prinsippet hadde alle husmenn pliktarbeid.

I forbindelse med innføring av jordloven i 1928 ble husmannsvesenet oppløst. Husmennene fikk da rett til å løse inn sine plasser og mange benyttet denne retten.

I Spydeberg vet vi at det i 1865 var 203 selvstendige bønder og 171 husmenn.

Antall husmannsplasser med bestående bygninger er blitt sterkt redusert dette århundre. Syver Liverud har registrert husmannsplassene i Spydeberg. I dag har vi ca 20 husmannsplasser igjen. Enkelte av disse er under forfall. Andre er ombygd slik at husmannssærpreget ikke er så godt ivaretatt. Vi har allikevel valgt å ta med alle de gjenstående husmannsplassene i kommunen, slik man søker å bevare disse for ettertid. Det at bygningene er endret medfører at bygningsvernet ikke står så sterkt, men uansett har en husmannsplass et spesielt særpreget og beliggenhet som gjør bygda rikere på opplevelser og kultur.

Følgende husmannsplasser er viktige for Spydeberg:

- * Vienshytta (Vien)
- * Bergenhus (Hov)
- * Sagbakken (N. Mørk)
- * Høgås (N. Mørk)
- * Storebråten (N. Mørk)
- * Saghytta (Mørk kommunegård)
- * Tangen (Kjos)
- * Rødkleiva (Sundby)
- * Nygård (Sundby)
- * Husa (Skulberg Øvre)
- * Sundås (Hovind s)
- * Kvardal (Speiderhytta) (Bøhler)
- * Låven til Kvardal på bygdetunet (Bøhler)
- * Gullberg (Bøhler)
- * Myrberg (Voyen)
- * Gudbrandsdalen/Bloksberg Amundrud
- * Kleiva (Hallerud)
- * Åsli (Hallerud)
- * Holstein (Svingningen)
- * Granli (Sør-Dingstad)

6.2 Mål

Kommunen skal gjennom ulike tiltak oppmuntre og påvirke grunneierne til å ta vare på og skjytte husmannsplassene, slik at de bevares for kommende enerasjoner.

6.3 Tiltak

- Kommunens tekniske etat og arkitekter bør rettled eier ved alle påtenkte byggearbeider og sammen søke samarbeid med Fylkeskonservator og historielag.
- Husmannsplassen Kleiva som er bra restaurert prioriteres av kommunen ved eventuelle søknader om tilskudd. Vinduer må bl.a byttes.
- Utarbeide info- materiell om mulige tilskudds- og låneordninger.

6.4 Ansvar:

- Hovedansvar: Teknisk etat
- Andre medvirkende: Programansvarlig for kulturminnevern, Fylkeskultursjefen. Landbruksavdelingen.

7. KULTURHISTORISKE BYGNINGSMILJØER

7.1 Beskrivelse av satsningsområdet

Spydeberg kan ikke sies å være rikt på tradisjonelle bygningsmiljøer. I sentrums-kjernen er det naturlig å fremheve den fine trehusbebyggelsen langs Stasjonsgata.

Ellers i kommunen har en mange fine gårdsmiljøer. (Se under enkeltstående bygninger)

Hva angår kulturhistoriske bygninger i Spydeberg, er det naturlig å ta utgangspunkt i kirkene, kapellene og prestegården.

Spydeberg kirke og kapell

Man kjenner til at den første kirke i kommunen, Spydeberg kirke, stammer fra 1200- tallet. Nåværende Spydeberg kirke ble imidlertid oppført i 1844. Til byggemateriale ble det i stor utstrekning brukt stein fra den gamle middelalderkirken som sto på samme sted, men ble ødelagt av lynnedslag i 1841. Døpefronten fra middelalderkirken er ennå i behold, likeledes to trefigurer fra 1200-tallet som blir oppbevart i Oldsakssamlingen. Kirkeklokken er støpt i Oslo i 1625.

Kirken ligger i et kulturlandskap med en spesiell forbindelse til Spydeberg prestegård. På kirkegården har vi mange gamle gravminner.

Spydeberg kapell ble bygget i 1921-22. I 1939-40 ble det foretatt en større reparasjon og restaurering.

Grunnforholdene er vanskelige i området.

Hovin kirke og kapell

Det er videre kjent at Hovin kirke opprinnelig ble oppført på 1300- tallet og ombygd i 1720. Altertavlen og prekestolen er fra 1600 årene og øvrig innredning fra 1854. Dåpsfat av messing fra 1575 og en sølvkalk fra 1500 årene er i behold.

Hovin kapell ble bygget i 1930 etter 14 års forberedelse.

Hovin kirke og kapells beliggenhet ved Gamle Kongevei medfører at området har en spesiell historisk interesse.

Heli kirke og kapell

Kirken er en tømmerkirke fra 1861, og restaurert i 1951. Dette er den tredje kirken på stedet. Bortsett fra døpefontens fot, et dåpsfat og en lysestake er alt inventar fra tiden etter 1860.

Heli kapell ble oppført i 1928 etter at Jens Vringen etterlot seg et testamente hvor han skriver at den etterlatte formuen på kroner 25.000,- skulle avsettes til gravkapell.

Gravkapellet ble restaurert i 1994.

Spydeberg prestegård

Spydeberg prestegård med hovedbygning fra 1777 og 1790, stabbur fra begynnelsen av 1800-tallet og dam og hage ble med hjemmel i kulturminneloven fredet den 18.06.1991. Hageanlegget er det eneste helhetlige fredede hageanlegg av denne art i landet. Hovedbygningens nordre del ble oppført i 1777 mens J.N. Wilse var sogneprest.

Statsråd ble avholdt i bygningen i 1814.

Forpakterboligen, driftsbygningen og vognskulet er bygd etter 1912.

Kraftstasjonsområdet i Solbergfoss, inkl. arbeiderboligene

Et område som ligger vakkert plassert i forhold til Glomma og kraftstasjonen i Solbergfoss. Boligene i et område med kupert terreng. Identiteten varierer. Området må sees på i helhet ved utarbeidelse av en eventuell reguleringsplan.

Kraftstasjonsområdet i Kykkelsrud

Kraftstasjonen i Kykkelsrud stod ferdig i 1903, og var en av de første av sitt slag i Østfold. I år 1900 var ialt 1200.mann i virksomhet på anleggsarbeidet. Fram til stasjonen ble det gravet en 2 km lang inntakskanal, og dermed fikk man en fallhøyde på 19 meter.

Stasjonsgata:

Stasjonsgata utgjør en nord-sør akse mellom E.18 og jernbanen og utgjør et markert trekk i sentrumskjernen. Her finner man godt restaurert trehusbebyggelse på begge sider av gata. Bebyggelsen sammen med bjerkealleen som omkranser gata, utgjør tilsammen et fint bygningsmiljø rikt på bygge- og brukstradisjoner. Bebyggelsen bør i størst mulig grad søkes bevart i framtiden.

7.2 Mål

Særpreget ved de utvalgte bevaringsverdige bygningene skal bevares..

7.3 Tiltak

- Utstrakt samarbeid med grunneiere, Fylkeskonservator og historielag.

- Påvirke grunneiere til riktig vedlikeholds- og restaureringsarbeide på bygningene.
- Rettlede eier ved alle påtenkte byggearbeider og sammen søke samarbeid med Fylkeskonservator og historielag.
- Utarbeide info- materiell om mulige tilskudds- og låneordninger.
- Regulere deler av Statsjonsgata til spesialområde , med formål for bevaring.

7.4 Ansvar

- Hovedansvar: Teknisk etat
- Andre medvirkende: Programansvarlig for kulturminnevern, Fylkeskonservator.

8.0 MUSEUMSDRIFT

8.1 Beskrivelse av satsningsområdet

Museumsdriften ved Spydeberg Bygdetun har vært drevet av historielaget ved dugnadsinnsats, gaver og økonomisk støtte fra fylkeskommunalt og kommunalt hold. Dette engasjementet vil også i fremtiden være nødvendig for å opprettholde virksomheten. Bygdetunets drift er en god reklame for kommunen og skaper forståelse, identitetsfølelse og respekt for kulturhistorien i vårt lokalsamfunn.

Bygdetunet drevet av historielaget har en verdifull samling av hus og gjenstander fra Spydeberg. Potensialet for videreutvikling av dette ligger godt til rette. Videre bør det sees på en kobling mellom bygdetunet og våpensamlingen på Galtebo. Samlingen eies av Spydeberg kommune og innholder en rikelig samling av våpen fra 1700-1900 tallet, men er i dag lite tilgjengelig for almenheten.

Spydeberg kommune skal i 1994/95 opparbeide et Smalelva museum og restaurere kraftstasjonen i Smalelva. Dette skal bli tilgjengelig for almenheten og skolene etter avtale med grunneierne i området.

Historielaget holder på å restaurere oppgangsgata på Mørk. Også her ligger det til rette for kulturhistorisk guiding.

8.2 Mål

Spydeberg skal satse på videreutvikling av museumsdriften i kommunen med sikte på bedre samordning, økt tilgjengelighet og utvikling.

8.3 Tiltak

- Utvikle et felles guidingskonsept for museene i Spydeberg, inklusivt faste guidningstidspunkt i sommerhalvåret for almenheten.
- Arbeide for større løvinnslag i skogarealet rundt Spydeberg bygdetun.

8.4 Ansvar

Hovedansvar: - Historielaget
 - Programansvarlig for kulturminnevern
 Andre medvirkende: - Fylkeskultursjefen

9. PRIVATE SAMLINGER / LOKALHISTORISK ARBEID

9.1 Beskrivelse av satsningsområdet

Spydeberg har mange innbyggere som er opptatt av å ivareta de kulturelle verdier og fremme kulturminnevernet i kommunen. Potensialet er meget stort og en nødvendighet for riktig informasjon og dokumentasjon.

I løpet av de siste år er det gitt ut en rekke lokalhistoriske bøker om Spydeberg-samfunnet, bl.a. fra Lyseren. Videre synes det som om engasjementet og interessen blant lokalhistorikerne er stor for å samle lokalhistorisk arkiv. Dette er arbeidet er nå godt igang. Videreutvikling av dette er viktig for at almenheten skal få tilgang til kunnskapen.

Kommunens rolle opp i dette bør være å tilrettelegge, stimulere og samordne arbeidet.

9.2 Mål

Spydeberg kommune skal stimulere lag/foreninger/privatpersoner til å drive lokalhistorisk arbeid, slik at vår kulturarv tas vare på og gjøres tilgjengelig og kjent for almenheten.

9.3 Tiltak

- Videreutvikle registreringsarbeidet på biblioteket.
- Opprette tirsdagklubb med sikte på å fremme kulturminnevernet.
- Bedret informasjon.

9.4 Ansvar

- Hovedansvar: Biblioteksjefen
- Andre medvirkende: Programansvarlig for kulturminnevern
Historielaget

